

УДК 330

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ КОНТРОЛІНГУ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

І.Є. Димченко

Донецький національний технічний університет

Проаналізовано тенденції інноваційного розвитку трансформаційної економіки України. Досліджено особливості інноваційних процесів у галузях економіки країни. Визначено проблеми інноваційної діяльності на рівні підприємств.

Ефективний розвиток національної економіки вирішальним чином залежить від масштабів впровадження новітньої техніки та технологій. Підвищення активності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку економіки. Але водночас суб'єкти господарювання в умовах невизначеності стикаються з такою серйозною перешкодою як недосконалість інструментів виявлення та оцінювання відхилень запланованих та фактично досягнутих характеристик інноваційних процесів на підприємствах.

Дослідженню проблем контролю та регулювання інноваційної діяльності приділяється значна увага в наукових працях та дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів таких, як С. Абрамов, А. Анчишкин, Ю. Бажал, П. Бубенко, І. Бузько, Л. Водачек, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гриньова, М. Крупка, В. Пономаренко, І. Сазонець, Б. Санто, В. Семиноженко, Б. Твісс, М. Хучек, Й. Шумпетер, Ю. Яковець, О. Ястремська та ін. Однак певні теоретичні та науково-методичні проблеми контролю інноваційної діяльності вітчизняних підприємств залишилися не вирішеними у повній мірі. Питаннями інноваційної діяльності на різних рівнях ієрархії економіки займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Бубенко П., Гальчинський А., Геєць В., Гриньов А., Гриньова В., Задорожний Г. В., Ілляшенко С., Кристенсен К. М., Кузик Б., Лепа Р., Лепейко Т., Рейном М. Е., Семиноженко В., Яковець Ю. та інші. Проте потребують подальшого вирішення і уточнення такі питання як: поняття “інновація” та визначення сутності та основних інструментів контролю якісних та кількісних перетворень на підприємствах.

Основними напрямками проведення інновацій промисловими підприємствами України у 2008 році були наступні: придбання засобів

виробництва – 44,3% до кількості підприємств, що здійснювали інновації; технологічна підготовка виробництва – 30,6%; маркетинг та реклам – 27,3% і дослідження та розробки – 26,9%.

Проведене дослідження показало, що незважаючи на збільшення загального обсягу фінансування промисловими підприємствами України інноваційної діяльності у 2000 – 2008 роках у 2,6 рази, за цей же період на 40% зменшилася віддача від цих вкладень.

Найбільший обсяг фінансових ресурсів промислові підприємства України у 2008 році спрямовували на наступні напрямки інноваційної діяльності: придбання машин та обладнання – 59,9% (від загального обсягу фінансування); виробниче проектування та підготовка виробництва – 17,8%; дослідження та розробки – 9,8%.

У 2008 році фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України за джерелами розподілилося наступним чином: власні кошти – 77,3% (від загального обсягу); кредити – 17,8%; іноземні інвестори – 2,5%; бюджети всіх рівнів та позабюджетні фонди – 1,4% та інші.

За аналізований період дослідженням було встановлено зменшення не тільки кількості промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, але й зменшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації з 14,8% від загальної їх кількості у 2000 році до 10,0% у 2008 році.

Основними напрямками впровадження інновацій на промислових підприємствах України у 2008 році були наступні: освоєння виробництва інноваційних видів продукції – 7,8% (до загальної кількості підприємств); впровадження нових технологічних процесів – 49,0% та проведення промислової механізації та автоматизації виробництва – 3,7%. Аналіз засвідчив збільшення у 2000 – 2008 роках абсолютного обсягу відвантаженої промисловими підприємствами України інноваційної продукції у 1,5 рази, але в той же час зменшення питомої ваги відвантаженої інноваційної продукції у загальному її обсязі з 9,4% у 2000 році до 5,8% у 2008 році.

У загальному обсязі відвантаженої інноваційної продукції у 2008 році найбільшу питому вагу займали: продукція, що зазнала суттєвих змін – 50,8%; удосконалена продукція – 33,7% та інша інноваційна продукція – 15,5%. Дослідження показало, що інноваційні процеси не з однаковою швидкістю протікають в різних галузях економіки України. Так, найбільш активно інноваційною діяльністю займалися підприємства наступних галузей економіки України: виробництво коксу та продуктів нафто перероблення – 39,2% (до загальної кількості підприємств); машинобудування – 24,4%; хімічної та

нафтохімічної промисловості – 24,3% та інші.

Найбільша питома вага у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств приходилася на наступні види економічної діяльності: машинобудування – 30,5% (від загального обсягу) і хімічну та нафтохімічну промисловість – 16,5%; металургію та оброблення металу – 16,4%; харчову промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 15,3%.

Як і за інноваційною активністю, так і за впровадженням інновацій лідерами у промисловості України є такі види економічної діяльності: виробництво коксу та продуктів нафто перероблення – 28,0% (до загальної кількості); машинобудування – 18,6%; хімічна та нафтохімічна промисловість – 16,3%; металургія та оброблення металу – 11,5%.

Найбільший обсяг реалізованої інноваційної продукції було промисловими підприємствами наступних видів економічної діяльності: машинобудування – 44,6% (до загального обсягу реалізованої продукції); хімічної та нафтохімічної промисловості – 15,6%; харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів – 14,7%; металургії та оброблення металу – 7,8%.

У процесі дослідження інноваційної діяльності безпосередньо самих промислових підприємств було встановлено, що як і види економічної активності вони відрізняються як інноваційною активністю так і швидкістю впровадження інновацій у виробництво. Це зумовлено як рівнем менеджменту на них, так і невирішеністю деяких теоретичних питань, які не дозволяють вести цілеспрямовану і ефективну роботу по розробці та впровадженню інновацій у виробництво. Серед таких не до кінця вирішених теоретичних питань є недосконалість методики оцінки інноваційного потенціалу підприємств та вибір стратегії їх позиціонування та розвитку.

Активізація інноваційної діяльності на всіх рівнях є актуальною для економіки України і тільки інноваційний шлях розвитку забезпечить конкурентоспроможність продукції та підприємств завдяки постійному оновленню техніки й технологій, розширенню ринків збуту, ефективному використанню науково-технологічного потенціалу та стимулюванню його зростання.

Проведені дослідження складових інноваційного процесу довели, що “нововведення – інновація – інноваційна діяльність” формують взаємозв’язаний, логічний ланцюжок послідовних подій від ідеї до конкретного продукту (робіт, послуг), технології та їх розповсюдження (поширення) при практичному використанні.

Інноваційний процес – це інтерактивна модель, яка складається із інструментарію перетворення наукових знань в інновацію і всі її елементи становлять єдине ціле.

Інноваційна діяльність – це складова інноваційного процесу, що охоплює сукупність таких стадій: ініціацію, маркетинг інновацій, інвестування, виробництво інновацій, їх просування, реалізацію, оцінку ефективності. Відмінною особливістю інноваційної діяльності є відсутність стадії диверсифікації, яка віднесена до інноваційного процесу як більш широкого за змістом поняття.

Варто відзначити, що в різних джерелах існують деякі розбіжності в поглядах на етапи еволюції концепції контролінгу. Деякі автори виділяють дві основні концепції (з орієнтацією на облік і на інформацію); інші – три концепції (орієнтовані на систему обліку, на управлінську інформаційну систему і на систему управління); є автори, які вказують на існування п'яти концепцій (з орієнтацією на контроль, на інформацію, на управління, на облік і на аналіз). В роботі надано авторську позицію щодо сутності контролінгу інновацій. Орієнтуючись на визначення вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, доцільно сформулювати узагальнююче визначення контролінгу, яке б охоплювало всі його сторони. Під контролінгом варто розуміти принципово нову концепцію інформаційної й консультаційної діяльності, що забезпечує виживання підприємства на етапах стратегічного і тактичного управління з урахуванням ефективного використання ресурсів підприємства й виявлення всіх шансів і ризиків, пов'язаних із досягненням цілей та одержання прибутку.

Наведене визначення містить у собі цільову спрямованість контролінгу, тому що управління розвитком підприємства припускає спрямованість на досягнення основних цілей підприємства. Зовнішня сторона контролінга проявляється в акценті на контрольно-інформаційному й консультаційному характері системи забезпечення управління підприємством. Змістова (функціональна) сторона контролінгу поєднується з науковою складовою контролінгу і полягає у вимірі ресурсів, витрат і результатів усіх сторін діяльності підприємства із застосуванням різноманітних методик планування, обліку, контролю, аналізу.

Система контролінгу інновацій на підприємстві повинна містити наступні елементи:

- цілі інноваційного розвитку підприємства;
- механізму управління інноваціями (на основі самоорганізації, інноваційного розвитку, поступового еволюційного розвитку);

- забезпечення інноваційної діяльності (матеріальне, технічне, фінансове, трудове, інтелектуальне, інформаційне, часове);
- обмеження в управлінні інноваціями (часові, ринкові, інституціональні, ресурсні тощо);
- методи контролінгу (випереджаюче, за результатами).

Запропоновані основні положення синтезу системи контролінгу інновацій виходять з особливостей зміщення пріоритетів, які відбулись у сучасній економіці, та принципової зміни вимог, що висувуються середовищем, з посилення впливу нових технологій, інтелектуального капіталу, необхідності прийняття рішень у різних сферах господарської діяльності. Неможливість ізольованого перебігу процесів функціонування та розвитку підприємства зумовлює необхідність виявлення тенденцій розвитку зовнішніх умов і можливостей, визначення місця підприємства на ринку.

Висновки

Вивчення складових інноваційного процесу дозволило встановити послідовність його елементів та співвідношення з інноваційною діяльністю. В процесі інвестування підприємство, що впроваджує інновації, доцільно розглядати як систему “підприємство – інноваційний проект” (інноваційний об’єкт). Подана в роботі структурна побудова системи контролінгу інновацій на підприємстві дозволяє враховувати багатоваріантність можливих інноваційних альтернатив.